

Redzējums par iekļaujošās un speciālās izglītības situāciju Latvijā

Dr.paed., asoc. profesore Mārīte Rozenfelde
Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija
Skola2030 eksperte

Projekts Nr. 8.3.1.1/16/I/002 Kompetenču pieeja mācību saturā

NACIONĀLAIS
ATTĪSTĪBAS
PLĀNS 2020

EIROPAS SAVIENĪBA
Eiropas Sociālais
fonds

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

Iekļaujoša izglītība

Iekļaujošā izglītība ir balstīta uz apsvērumu, ka centrālo vietu sociālās politikas jomā ieņem tāda izglītība, kas nodrošina pamatu ilgtspējīgai un saskaņotai sabiedrības attīstībai ilgtermiņā (*UNESCO, 2008, Mitchell, 2010*).

Iekļaujoša izglītība nodrošina vienādas iespējas visiem bērniem un jauniešiem, neatkarīgi no viņu izglītošanas un attīstības vajadzībām un spējām, mantiskā, sociālā stāvokļa, rases, tautības, dzimuma, reliģijas un politiskās pārliecības, veselības stāvokļa, dzīvesvietas un nodarbošanās pieejamā, cenošā un atbalstošā vidē, piedaloties un līdzdarbojoties izglītības procesā un gūstot sasniegumus (*Nīmante, 1998*)

Iekļaujoša izglītība ir process ar mērķi nodrošināt, ka visiem izglītojamiem jebkurā vecumā ir pieejamas jēgpilnas, augstas kvalitātes izglītības iespējas kopā ar saviem draugiem un vienaudžiem vietējā kopienā

(*Eiropas Speciālās un iekļaujošās izglītības aģentūra, 2015*)

Iekļaujoša izglītība tiek uzskatīta kā jauna cerība un iespējamais risinājums pedagoģiskajai dilemmai, ko pedagogi ir centušies atrisināt jau gadsimtiem ilgi – **kā nodrošināt katra bērna izglītošanās un attīstības vajadzības normatīvā, vispārizglītojošā skolā**

(*Ainscow, 1999, 2002, Bearne, 2007, Birkett, 2004, Mitchell, 2010, Nīmante, 2008, Thomas & Walker & Webb, 1998, Thomas & Loxley, 2001, UNESCO, 2004/a, 2004/b, 2004/c, 2008*).

UNESCO **iekļaujošo izglītību** skaidro kā procesu, kurā tiek nodrošinātas atbilstošas visu skolēnu daudzveidīgās vajadzības, palielinot ikviena līdzdalības iespējas mācību procesā, kultūrā un dažādās kopienās un samazinot izslēgšanas iespējas no izglītības un izglītības ieguves procesā (*UNESCO, 2005*).

Latvijā iekļaujošās izglītības izpratne saistās ar trīs pieejām:

- iekļaujošā izglītība kā speciālā izglītība;
- iekļaujošā izglītība kā integrācija;
- iekļaujošās izglītības pieeja, kur iekļaujošās izglītības subjekts ir jebkurš bērns, iekļaujošās izglītības objekts – jebkura izglītības iestāde, iekļaujošās izglītības rādītāji: pieejamība, izglītības atbilstība katra bērna individuālajām vajadzībām un iesaistīšanās (*D. Nīmantē pētījums 2006. gadā*).

Situācija un pētījumi Latvijas izglītības iestādēs parāda:

joprojām vairumā izglītības iestāžu
aktualizēts nevis iekļaušanas, bet
integrācijas process – tiek risinātas
problēmas, kas saistās ar izglītojamo ar
speciālām vajadzībām izglītošanu
vispārējās izglītības iestādēs.

Iekļaušana vai izglītojamo ar speciālām vajadzībām integrācija vispārējās izglītības iestādēs

Iekļaušanas procesā šobrīd problēma ir izglītības sistēma, jo daudzi skolēni pamet skolu vai arī mācību gadu atkārt, ir nepieejama izglītības iestāžu vide, neelastīgas mācību programmas un mācību darba metodes, trūkst mācību līdzekļu un aprīkojuma, dažāda, arī negatīva, skolotāju attieksme, jo pedagogi netiek atbalstīti un kvalitatīvi sagatavoti, darbā netiek iesaistīti skolēnu vecāki (*UNESCO, 2005*).

Neprasmīgi organizētas iekļaušanas risks ir tas, ka bērns tikai fiziski atrodas kopā ar citiem klasē, bet neko neiemācās (*Mācīšanās kā mācīties iekļaujošā vidē, 2005, 16*).

Universālā dizaina principu ievērošana mācību darbā:

- dažādu mācīšanas stratēģiju attīstīšana atbilstoši katra skolēna vajadzībām: uzdevumu sarežģītības dažādība, mācību materiālu dažādība (redzēt, dzirdēt, taustīt), mediju pielietojums;
- elastīgas atbalsta metodes mācīšanās procesā;
- dažādas, elastīgas iespējas, kas motivē un stimulē skolēnus atbilstoši viņu personīgajai pieredzei un interesēm iesaistīties stundas darbībā (*Dalton, 2012*).

Izglītojamo ar speciālām vajadzībām skaita izmaiņas

<i>2016./2017.m.g.</i>	Kopējais skaits – 12437 6,09% no kopējā izglītojamo skaita
<i>2015./2016.m.g.</i>	Kopējais skaits – 11846 5,84 % no kopējā izglītojamo skaita
<i>2014./2015.m.g.</i>	Kopējais skaits – 11366 5,71 % no kopējā izglītojamo skaita

2017./18. m. g.

(Reigase, 2017)

Speciālās izglītības iestādes Latvijā	56
Skolēnu ar speciālām vajadzībām skaits speciālajās izglītības iestādēs:	= 7017
līdz 5.g.v.	132
5.g.v.un vairāk	224
1.-12.kl.	5861
arodklasēs	800

Izglītības iestādes riska zonā skolēnu skaita ziņā = 4

Kopumā skolēnu skaitam speciālajās izglītības iestādēs tendence samazināties (izņemot pilsētas)

Projekts grozījumiem Vispārējās izglītības likumā

Latvijā tiks īstenotas piecas speciālās izglītības programmas: izglītojamiem ar garīgās attīstības traucējumiem dažādās traucējuma smaguma pakāpēs, izglītojamajiem ar garīgās veselības traucējumiem, redzes un dzirdes traucējumiem.

Pašvaldību lēmums noteiks kā turpinās strādāt šī brīža speciālās skolas izglītojamiem ar somatiskiem traucējumiem, balsta kustību traucējumiem, valodas traucējumiem un mācīšanās traucējumiem.

Pētījums

Iesaistīti 470 respondenti – skolotāji no visiem Latvijas reģioniem.

Pētījums parādīja, ka:

- **51,1% skolotāju iekļaujošas izglītības īstenošanas jautājumā ir pozitīva attieksme, un tie ir gatavi aktīvi iesaistīties iekļaujošās izglītības īstenošanā,**
- **36,6% skolotāju pasīvi pieņem notiekošo,**
- **10,4% atklāti vai latentī pretojas izmaiņām.**

Pozitīvas skolotāju attieksmes veidošanai svarīgi faktori:

- iepriekšējā darba pieredze ar bērniem un skolēniem, kuriem ir speciālas vajadzības,
- skolēnu ar speciālām vajadzībām atrašanās iestādē;
- pieredze projektos, saistītos ar iekļaujošu darbību;
- atbalsta speciālistu komandas darbs iestādē;
- resursu (materiālo, mācību, metodisko, laika, cilvēku) nodrošinājums; u.c.

Pētījums

Nozīmīgākās problēmas, ar kurām saskaras iekļautie skolēni skolotāju skatījumā

Bērni nesaņem speciālistu, atbalsta personāla ik dienas palīdzību (26 %),

Bērni nesaņem nedalītu skolotāja uzmanību un palīdzību, nav individuālās pieejas iespēju un visbiežāk bērniem jāstrādā patstāvīgi (24%),

Nepieņem klasesbiedri, nedraudzējas, negatīva attieksme (23%),

Maza vecāku ieinteresētība, vienaldzīgums, pārprasta aprūpe (20%),

Nav nepieciešamo mācību līdzekļu (14%),

Disciplīnas trūkums, neiecietība, agresija, uzmanības trūkums (13%)

Problēmas, ar kurām saskaras paši skolotāji :

- trūkst atbalsta speciālistu un pedagogu palīgu palīdzības uz vietas skolā, stundā (54%)
- visos priekšmetos trūkst mācību materiālu, jāgatavo pašiem, trūkst laika (51%),
- maz laika individuālajam darbam ar skolēnu(23%),
- disciplīnas problēmas, agresivitāte, neatbilstoša skolēnu uzvedība pat normālos apstākļos (18%),
- darbs ar vecākiem, vecāku nevēlēšanās sadarboties ar skolotāju (16%),
- liels skolēnu skaits klasēs, kurās integrēti bērni, apvienotā klasē vienlaicīgi jārealizē vairākas izglītības programmas (13%).

Kā jūtas skolotājs iekļaujošā izglītībā?

- papildus noslogots, pārstrādājies,
- nenovērtēts un neaizsargāts,
- noguris, nedrošs, neatbalstīts un nesaprasts,
- mazzinošs, neziņā par nākotni, bezpalīdzīgs,
- bez valsts atbalsta sajūtas.

Labi jūtas 15% respondentu.

Skolēns – šobrīd ir ķīlnieks pieaugušo (skolotāju, vecāku) darbībā.

Par ko nav domāts attīstot iekļaujošu izglītību Latvijā?

Par atbalstu izglītības iestādei

Galvenā pieeja – risināt atbalsta sistēmas veidošanas jautājumus trīs līmeņos: valdības, skolotāju un skolēnu līmenī (*Education White paper 6, 2001; Mitchell, 2010, 11.ch.; Ras, 2008; Wolfendale, 1987*), **kas nozīmē – atbalsts izglītības iestādei, atbalsts skolotājiem, atbalsts skolēniem** (Birkett, 2004, 14-15).

Iekļaujoša izglītība ir ieguldījums, nevis izdevumi (Peters, 1999).

Līdzekļu trūkums bieži ir šķērslis attīstībai (Wang, 2009, 4).

Iekļaujošās izglītības attīstībā nozīme ir zemajam skolotāju darba atalgojumam, kas izraisa to, ka ievērojams skaits skolotāju strādā divos darbos, arī ārpus izglītības nozares (Porter, 2001)

Iekļaujošās izglītības attīstību var veicināt:

- * apmācot izglītības iestāžu direktorus un skolotājus, lai tie varētu apmācītu citus savu izglītības iestāžu darbiniekus;
- * nodrošināt pietiekamu finansējumu izglītības iestādēm kvalitatīvas pamatizglītības nodrošināšanai;
- * maksāt skolotājiem pietiekami, lai varētu iegūt nepieciešamo s līdzekļus strādājot vienā izglītības iestādē, un tad pieprasīt pilnu dienu profesionālajā darbībā, tajā skaitā laika plānošanu, sanāksmju apmeklēšanu un personisko profesionālo pilnveidi;
- * nodrošināt skolotājiem mācību klasē visu nepieciešamo aprīkojumu, lai viņi varētu kvalitatīvi strādāt ar skolēniem ar dažādām mācību vajadzībām;
- * nodrošināt skolotāju sadarbības iespējas ar izglītības iestādes atbalsta personālu;
- * vākt un izplatīt zināšanas par „labās prakses” darbu;
- * veidojot partnerību starp izglītības iestādēm, vecāku grupām, nevalstiskajām organizācijām, kā arī valdības un profesionālajām grupām;
- * pedagoģiskās izglītības ieguves laikā studentus pastiprināti izglītot iekļaujošās izglītības īstenošanas jautājumos *(Porter, 2001)*.

Par ko nav domāts attīstot iekļaujošu izglītību Latvijā?

Par atbalstu skolotājam

Skolotāji ir galvenais resurss, lai sasniegtu mērķi izveidot iekļaujošo izglītības procesu vispārējās izglītības iestādē (*Ainscow, Miles, 2008; Education White paper 6, 2001; Meijer, Stevens, 1997; 124, North, McKeown, 2005, 71*).

Iekļaujošas izglītības īstenošana ir komandas darbs – atbildība un pienākums, ko daļa visa izglītības iestāde, nevis viens skolotājs klasē (*Jonsson, 2006; Mitchell, 2010; Turnbull, Turnbull, Shank, Smith, 2004*).

Profesionāļu, speciālistu atbalsta trūkums izglītības iestādē var izglītības iestādē radīt krīzi, jo izglītības iestādes darbinieki nesaprot ko un kā iesākt (*Giangreco, Broer, Edelman, 2003, 168*).

Skolotājam nepieciešams papildus laiks stundas darba plānošanai; laiks materiālu atlasei un pielāgošanai izglītojamo specifikai, nepieciešams nepārtraukti izglītoties un apgūt labāko pieredzi, jābūt pieejamām konsultēšanās iespējām, atbalsta personāla palīdzībai, nepieciešamajiem darba materiāliem, telpām un aprīkojumiem (*Turnbull, Turnbull, Shank, Smith, 2004, 69*).

Nepieciešams dot lielāku brīvību skolotājam viņu darbā (*UNESCO, 2005*).

Par ko nav domāts, attīstot iekļaujošu izglītību Latvijā?

Par atbalstu skolēniem

Uzsākot skolēnu ar speciālajām vajadzībām iekļaušanas īstenošanu izglītības iestādēs, nepieciešams nodrošināt katram skolēnam nepieciešamo atbalstu, un **kā viens no atbalsta veidiem ir speciālie pedagogi un pedagogu palīgi** (Birkett, 2004; IZM, 2013).

Viens no svarīgākajiem faktoriem, kas ietekmē iekļaujošās izglītības iestādes attīstību, ir atbalsta skolotāja (pedagoga palīga, speciālā pedagoga) esamība klasē un tā sadarbība mācību procesā ar priekšmetu skolotāju. (Porter, 2001)

Viens no svarīgiem priekšnoteikumiem,

Iai skolēns ar speciālajām vajadzībām varētu veiksmīgi apgūt sev iespējamo mācību programmas apjomu, ir obligāta palīdzība, individuālā pieeja no pieaugušā puses, vai tas būtu speciālais pedagogs vai pedagoga palīgs.

Individuāla pieeja, gandarījums par padarīto, sasniegumi (nevis zīmēšana un krāsošana) sniedz skolēnam pozitīvas emocijas, kas savukārt uzlabo smadzeņu darbību, rosina turpmākai darbībai.

Savukārt negatīvas emocijas (nespēja saprast, izdarīt, sadarboties) ierobežo informācijas plūsmu, atbrīvojot stresa hormonus, un hroniskos gadījumos var pat izraisīt smadzeņu bojājumus *(Stephenson, Glynis, 2005).*

Pašvaldību un vecāku atbildība skolēnu ar speciālām vajadzībām izglītošanas procesā

Pašvaldību atbildība

Resursi, kas nepieciešami atbalsta organizēšanai skolēniem ar speciālajām vajadzībām un iekļaujošas iestādes darba prakses veicināšanai, ir cilvēkresursi, materiālie, finansiālie resursi, piekļuve informācijai un zināšanām (*Education White paper 6, 2001; Miles, 2000; Wolfendale, 1987; Weigle, 2003*)

Lai sasniegtu mērķi – izglītības process, kurā katram skolēnam tiek sniegts viņam nepieciešamais atbalsts viņam nepieciešamajā laikā, viņa dzīvesvietai tuvākās izglītības iestādes mācību procesā, **nepieciešamas pārmaiņas visā izglītības sistēmā kopumā (finansējumā, likumdošanā, skolu darbības efektivitātes izvērtējumā, izglītības iestāžu atbalsta centru izveidē** (*Education White paper 6, 2001; Mitchell, 2009 u.c.*),

Vecāku atbildība

Vecāku atbalsts un iedrošinājums būtiski nosaka skolēnu panākumus izglītības procesā. Vecāku iesaiste izglītības iestādes un klases darbā ir obligāta, jo vecāki **var būt virzītājspēks** savu bērnu panākumiem, jo ir ļoti svarīgi, lai bērnam visā dienas garumā tiktu sniegts pareizs pieaugušo atbalsts. (*Peters, 1999, Porter, 2001, Mitchell, 2010*).

Ja skolēnam nav akadēmiska vai sociāla progresā, viņš, kaut kādu iemeslu dēļ, jūtas slikti izglītības iestādē, nav jāuzstāj uz obligātu bērna iekļaušanu, šo jautājumu jālemj speciālistiem. Viss jālemj bērna labā (Wang, 2009).

PALDIES!

www.skola2030.lv
facebook.com/Skola2030
draugiem.lv/Skola2030
#skola2030

Projekts Nr. 8.3.1.1/16/I/002 Kompetenču pieeja mācību saturā

NACIONĀLAIS
ATTĪSTĪBAS
PLĀNS 2020

EIROPAS SAVIENĪBA
Eiropas Sociālais
fonds

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

SKOLA
2030